

TADEUSZ SIWEK

PŘÍSPĚVEK KE ZKOUMÁNÍ ETNICKÉ HRANICE

T. Siwek: *Selected aspects of the ethnic border research.* – Geografie – Sborník ČGS, 104, 1, pp. 1 – 12 (1999). – The article deals with the Czech/Polish ethnic border. All municipalities at the Czech/Polish transition zone have been examined in various years between 1804 and 1991. Each municipality has then been allocated to one of four categories. Results include a new delimitation of the Czech/Polish ethnic transition zone which underwent certain changes over the past 100 years in the Teschen region. It has developed from a relatively narrow strip in early 19th century into a broader area which covers almost whole of the ethnically mixed Teschen region.

KEY WORDS: ethnic border – Czech/Polish transition zone – nationality.

Úvod

Před dvěma lety byla v řadě Spisů Filozofické fakulty Ostravské univerzity publikována práce pokoušející se o nový přístup k definování a popisu etnické hranice na příkladu česko-polského pomezí na Těšínsku (Siwek 1996). Publikace vyšla v malém nákladu, a proto jsou její výsledky, které mohou být inspirující při práci s obdobně obtížně definovatelnými pomezími v geografii, nabídnuty geografické odborné obci v tomto článku.

Etnická hranice je v práci chápána jako hranice kulturních regionů ve vymezení Meinunga z roku 1965, rozlišující zřetelné jádro regionu, jeho jednoznačné území a nejednoznačnou periferii (Norton 1995). V uvedené práci byla etnická hranice definována takto (Siwek 1996): „Etnická hranice je zóna (v ideálním případě čára) mezi sousedními oblastmi osídlenými příslušníky různých etnik, v níž se vyskytují současně prvky příslušnosti k těmto etnickým skupinám v takové míře, že ji podle nich nelze zcela jednoznačně přiřadit k žádné z nich.“

Tato definice umožňuje vidět etnickou hranici dvojím způsobem. Buď jako jednoznačnou čáru anebo nejednoznačnou zónu. Lze přitom říci, že tento rozdílný pohled se uplatňuje do značné míry podle toho, odkud se pozorovatel dívá. Z centra, které je obvykle etnicky homogenní, vypadá jednoznačně i etnická hranice, a proto je zjednodušována i v těch úsecích, ve kterých jednoznačná zcela určitě není. Naopak na periferii je hranice vnímána častěji jako zóna prolínání prvků sousedních regionů, která je poměrně široká a je takto chápána i tam, kde ji lze vymezit jednoznačněji.

Nejednoznačnost určení etnické hranice je dána nejednoznačností určení etnické příslušnosti obyvatelstva, která může vycházet z ne vždy shodných objektivních a subjektivních kritérií, umocněných navíc prostorovou mobilitou a migracemi obyvatelstva.

Etnické hranice zaznamenané v geografických a kartografických dílech jako např. na etnografické mapě českých zemí Vlastimila Häuflera (1973, 1976)

jsou zjednodušovány především z praktických důvodů, vynucovaných nejčastěji měřítkem mapy. Generalizované mapy, konstruované navíc podle různých kritérií vedou pak k někdy k rozporným výsledkům, které jsou pak využívány i zneužívány jako protiargumenty soupeřících politických, národnostních nebo státních subjektů.

Typickým příkladem nejednoznačného etnického a národnostního česko-polského pomezí je Těšínsko, které je jediným pomezním regionem na česko-polské hranici, který se vyvíjel relativně přirozeným způsobem, bez radikální výměny obyvatelstva jako např. na pomezí česko-německém. Vývoj těšínského úseku česko-polského etnického pomezí ovlivnily nejvíce změny politické příslušnosti tohoto regionu, které následně vyvolávaly migraci, integraci i asimilaci obyvatelstva.

Celkový vývoj etnického pomezí na tomto území můžeme sledovat od začátku 19. století, jelikož starší církevní prameny jsou zpravidla neúplné. Podotýkáme, že nás zajímá pouze vztah sousedících etnik: českého a polského. Další skupiny, jako např. Němci, Židé a později i Slováci a Romové nemají na polohu česko-polské hranice vliv a tak se jimi v uvedené práci ani v tomto článku nezabýváme. Nejstarším podrobným pramenem je Kneiflovo vymezení hranice mezi českým a polským etnikem podle jednotlivých obcí (Kneifel 1804), který tuto hranici umístil asi 5 – 10 km na východ od Ostravice. Pozdější Šafaříkova mapa (1848) považuje za etnickou hranici Ostravici, tj. zemskou hranici moravsko-slezskou, avšak rakouský statistik Karl von Czoernig (1855) ji umístil opět zhruba do míst, kde ji popsal Kneifel. Další badatel, polský jazykovědec Malinowski (1872) ji vedl opět obdobně jako Czoernig z nepatrnými odchylkami v některých lokalitách (citováno podle Havránek 1934). Další mapy rozhranění české a polské jazykové oblasti, které zpracovali Polák K. Nitsch (1909) a Čech B. Havránek (1934) již mohly být srovnávány s výsledky sčítání lidu, která od roku 1880 pravidelně zjišťovala i národnost obyvatelstva podle obcovací řeči.

Česko-polská etnická hranice však není zcela jednoznačná ani ve výsledcích sčítání lidu, poznamenaných rozpornými kritérii mateřského jazyka a obcovací řeči, obtížemi při zařazování místního nářečí ke konkrétní jazykové oblasti a občas i chybami a tendenčním přizpůsobováním výsledků (Pitronová 1970, Šubrtová 1980, Srb 1983).

Podle použité metody sčítání lidu víme, že do roku 1910 byla etnická identifikace zjišťována podle obcovací řeči, a proto má etnická hranice vymezená podle těchto dat přes možná zkreslení v podstatě objektivní charakter. Po první světové válce došlo při sčítání k obratu v pojmání národnostní a etnické příslušnosti a jako základ složil v roce 1921 mateřský jazyk. V následujícím sčítání v roce 1930 bylo přípustné uvedení národnosti zcela odlišné od mateřského jazyka dotyčného, pokud mateřským jazykem nemluvil ani ve své rodině a dobře ovládal jazyk, k jehož národnosti se chtěl přihlásit (Srb 1983). Zcela subjektivní kritérium příslušnosti rozhodovalo v průběhu sčítání provedeného koncem roku 1939 okupačními německými úřady a jehož výsledky měly charakter zjištění subjektivní orientace obyvatel slezského pomezí, byly však zkresleny tím, že soupis byl prováděn v podmínkách okupace.

Z pohledu na výsledky rakouských censů zaznamenaných na mapách vyplývá, že etnická hranice mezi českým a polským etnikem měla koncem minulého století poměrně zřetelný a jednoznačný charakter na jihu Těšínska od Komorní Lhotky po Horní Lomnou na hranicích s tehdejšími Uherskem. Obě hlavní etnika této oblasti – polské a české – zde byla od sebe oddělena vedlejším hřebenem Beskyd, který zde vytváří přírodní hranici. Proto je možné

etnické pomezí v tomto úseku znázornit jako velmi úzké pásmo, prakticky čáru, ležící na hřebeni a shodující se s administrativními hranicemi mezi obcemi.

Diferenciace obou etnik podle censů ve střední a zejména v severní, průmyslové části Těšínska není již zdaleka tak zřetelná a koresponduje s údaji získanými mimo censy. Již v době prvního sčítání v roce 1880 zde existovala dosti široká smíšená zóna, která se během dalších sčítání ještě více rozšiřovala. V tomto úseku neexistují žádné větší přírodní předěly a navíc sem už od poloviny minulého století zasahovala jedna z největších průmyslových oblastí Rakousko-Uherska i pozdějšího Československa z centrem v Ostravě, která přitahovala pracovní síly v dosud nevídané míře.

Nejčastěji se vyskytující poloha česko-polské jazykové hranice na Těšínsku na přelomu století, vymezená polskými i českými jazykovědci (K. Nitsch a B. Havránek), byla přibližně spojnicí obcí Bohumín – Bludovice (dnešní Havířov) – Třanovice – Komorní Lhotka – Horní Lomná. Uzemí na západ od této linie bylo jazykovědci shodně považováno za jazykově české a na východ od ní jako polské. Jazykovědci se však většinou nezabývali statistickou četností zkoumaných jazykových jevů a často zakreslovali pouze areály maximálního rozšíření určitého etnického jazyka. Jazyk však není jediným kritériem etnické a národnostní příslušnosti – významné může být i náboženské vyznání a obecnější kulturně podmíněná identita (Sokolová 1972). Censy zjišťující subjektivní pocit sounáležitosti nám dávají jistou možnost odhadnout váhu jednotlivých etnických charakteristik, avšak její přesnější určení je možné pouze na základě terénního výzkumu.

V letech 1992 – 1993 jsme provedli takový terénní výzkum zaměřený na polské a česko-polské rodiny. Tazatelé byli studenti Ostravské univerzity, žijící ve zkoumaném území, kteří dotazníky distribuovali ve svých obcích do rodin splňujících požadovaná kritéria reprezentativnosti z hlediska územního a věkového. Chtěli jsme získat přibližně dva stejně rozsáhlé soubory pro polské a česko-polské rodiny. Ve skutečnosti jsme získali dotazníky z 271 rodin, z toho ze 150 polských a ze 119 smíšených rodin (ve 2 případech jeden z manželů neuvedl národnost). I když se nám nevrátily všechny rozeslané dotazníky, struktura respondentů z hlediska věku, národnosti a bydliště byla velmi blízká předpokládaným proporcím. Bez započítání dětí jsme měli k dispozici 542 dotazníků. Celkové sociologické vyhodnocení výsledků bylo publikováno později (Rusek 1997). V české odborné literatuře byl dotazník publikován v práci zmiňované v úvodu (Siwek 1996). Vybrané odpovědi nám umožnily mj. vymezit zdejší míru průniku polských a českých etnických znaků, tzn. charakteristik umožňujících zařazení jednotlivců k určité etnické skupině. Poznatky vztahující se k problému vymezení etnické hranice byly následující: Obyvatelé česko-polského pomezí hlásící se k polské národnosti se subjektivně ztotožňují s většinovým českým etnikem zřetelněji, než by se dalo čekat na základě zjištěných objektivních etnických znaků, které jsou částečně polské a částečně české. Jejich integrace do české společnosti je nesporně velmi vysoká. Je to nepochybně důsledek po desetiletí trvajících soužití místních Poláků s českým okolím. V pracovním a úředním styku používají místní Poláci běžně češtinu a jsou vystaveni také dalším vlivům většinového jazyka, kultury a životních podmínek české společnosti, což vede časem nejenom k integraci, ale i ke změně subjektivního pocitu etnické identity, tj. k asimilaci. I náš průzkum potvrdil existenci různé úrovně asimilačního procesu u různých jednotlivců polské národnosti. Podle fází asimilace, vymezených Chlebowczykem (1975) jsou dnes všichni Poláci na česko-polském etnickém pome-

zí přinejmenším ve fázi jazykové pasivní asimilace a většina dokonce ve fázi aktivní jazykové asimilace. Poměrně významná část jich prochází fází kulturní asimilace a značná část původně polského obyvatelstva je již asimilována a dnes se hlásí k české národnosti.

Nepřekvapuje proto zjištění, že i obyvatelé tohoto smíšeného pomezí hlásící se subjektivně k české národnosti vykazují objektivně mnohem více polských etnických znaků, než si jsou sami schopni subjektivně připustit. Mnozí z místních Čechů mají totiž polský původ (Poláci jsou v generaci jejich rodičů nebo prarodičů), a proto si zachovávají stále řadu objektivních polských etnických znaků, z nichž nejviditelnější je jazyk používaný v soukromém životě – slezský dialekt, který není sice zdaleka spisovnou polštinou, ale patří do polského jazykového systému. Objektivní vliv polského jazyka i kultury v důsledku vzájemných kontaktů je navíc patrný i u těch místních Čechů, kteří nemají žádné polské předky a jejich identita je jak subjektivně, tak i objektivně nepochybně česká.

Výzkum provedený v letech 1992 – 1993 potvrdil existenci zóny průniku jak subjektivních, tak i objektivních atributů polského a českého etnika v dnešní populaci etnického pomezí Těšínska. Znamená to, že se zde poměrně často setkáváme s lidmi, kteří mohou být podle objektivních atributů národnosti – jazyka, zvyků, vyznávaných hodnot apod. považováni částečně za Poláky a částečně za Čechy a nezářídka i s lidmi, kteří nejsou s to se sami subjektivně zařadit k jedné z uvedených národností. Rozsah našeho vzorku nebyl však dostatečně velký, abychom mohli přesně kvantifikovat míru tohoto průniku.

Z dosavadního přehledu vymezování česko-polské etnické hranice zřetelně vyplývá, že přesné určení objektivní polohy etnické hranice v hustě zalidněném, hospodářsky intenzivně využívaném a politicky proměnlivém regionu Těšínska není prostě možné. Izolinie získané zvolením určité velikosti subjektivního statistického ukazatele (např. nadpoloviční většina příslušníků určité národnosti v dané obci) vykazují při změně metodiky často tak velkou a obtížně vysvětlitelnou prostorovou oscilaci, že to znehodnocuje jejich vypovídací schopnost.

Pro zkoumání neostře vymezených jevů je nejvhodnější přístup využívající logiku „fuzzy“ množin, tzn. množin neostrých, rozmazaných, s nejednoznačně definovanými prvky, které zavedl v matematice L. A. Zadeh (Novák 1976). Hranice vymezená podle přístupu „fuzzy“ logiky nemůže být tak ostrá jako vymezení na základě jednoznačných, např. „tvrdých“ statistických dat. Je rozmazanější, avšak bližší realitě.

Na pomezí nejsou totiž vzácné případy obyvatel, kteří jsou obtížně zařaditelní do jednoho nebo druhého etnika, jak z objektivního, tak i subjektivního hlediska a etnická hranice dělí jakoby jejich osobnost. To jsou „lidé z pomezí“, kteří mají vyvinutý pocit sounáležitosti ke dvěma, a někdy i k více etnickým skupinám (Ślęczka 1995). Otevřenost dnešní civilizace a mobilita současného člověka přispívají k početnímu růstu těchto kdysi spíše vzácných případů. Člověk s dvojitou, resp. několikanásobnou etnickou orientací se však v době průzkumu nebo sčítání musí pro jednu z nich rozhodnout a může se stát, že toto rozhodnutí bude i několikrát za život měněno. Případy střídavého deklarování různých národností byly na Těšínsku skutečně zjištěny.

Při vlastním hodnocení česko-polské etnické hranice jsme vycházeli z následujících předpokladů:

1. Česko-polská etnická hranice má v oblasti Těšínska neostrý charakter („fuzzy“), a proto údaje, které ji prezentují, musí mít intervalový a nikoliv bodový charakter.

2. Pro určení hraničního charakteru daného bodu prostoru (v našem případě obce) rozhoduje nejenom údaj platný pro daný bod, ale i jeho územní a časový kontext.

3. Obec je možno jednoznačně přiřadit k českému nebo polskému etnickému regionu, pokud ji lze charakterizovat jako obec s výskytem etnických atributů téměř výlučně jednoho etnika a pokud ji bylo možno stejně charakterizovat i v předchozím a v následujícím vymezení (časový kontext) a pokud je možno stejně charakterizovat i sousední obce (prostorový kontext).

4. Obec je možno považovat za součást česko-polského etnického pomezí, pokud se v ní současně vyskytují viditelné znaky etnické příslušnosti k českému nebo k polskému etniku a pokud tyto znaky nebyly zjištěny ojediněle, tzn. pokud se současně vyskytly i v časovém a prostorovém kontextu sledovaného bodu v prostoru.

K takto obecně navrženému postupu bylo nutno subjektivně určit způsob měření intenzity výskytu znaků etnické příslušnosti podle určitých intervalů. Zvolili jsme index Piaseckého, který byl původně použit pro měření etnické homogenity území. Vzorec jeho výpočtu je následující:

$$S = \frac{n_1^2 + n_2^2 + \dots + n_k^2}{n^2} \cdot 100$$

$n_1 + n_2 + \dots + n_k$ jsou počty obyvatel jednotlivých etnických skupin

k je počet sledovaných etnických skupin

N je celkový počet obyvatel sledovaného území.

Maximální hodnota indexu Piaseckého může dosáhnout 100 při absolutní etnické homogenitě území. Ve skutečnosti se nejčastěji pohybuje mezi 60 – 95. Při hodnocení evropských států se hodnota indexu pohybovala od 99 v Portugalsku do 35 v Bosně a Hercegovině (Häufler 1976).

Pro hodnocení etnického pomezí se Piaseckého index omezí na dvě etnika, tzn. $k = 2$. Hodnota indexu pak může teoreticky kolísat mezi hodnotami 100 a 50. Hodnota 100 znamená, že v daném území žijí příslušníci pouze jednoho etnika. Hodnota 50 znamená, že v území žijí dvě zcela stejné etnické skupiny. Zvyšování indexu etnické homogenity ukazuje na převahu jednoho etnika nad druhým.

Z terénního výzkumu vyplývá, že charakter etnického pomezí mají i obce, kde minorita je proti majoritní společnosti početně nepatrná, a to pokud byla v minulosti početnější a pokud v nich stále probíhají asimilační procesy. Určitá část majoritního etnika, která se k majoritě subjektivně asimilovala relativně nedávno z původní minority, se s ní často zcela neidentifikuje i objektivně. Na základě empirického hodnocení jsme zvolili za mezní hodnotu, kdy je danou komunitu možno ještě řadit k etnickému pomezí, hodnotu 20. percentilu Piaseckého indexu, tj. na jeho hodnotu 90. Tuto hodnotu dosahují obce v případě poměru majority k minoritě 94,72 : 5,28. Tento práh jsme si určili pro zařazování obcí k etnické hranici. Ještě vyšší hodnota etnické homogenity na úrovni 95 odpovídá poměru majority k minoritě 97,44 : 2,56, což jsme určili jako minimální hranici, nad kterou je menšina ještě viditelná. Tyto meze jsme museli stanovit pouze na základě znalosti terénu, tzn. v podstatě subjektivně, jelikož jiný způsob jejich vymezení neexistuje.

Subjektivní charakter prahových hodnot byl proto v dalším postupu objektivizován použitím časového a prostorového kontextu, který nepřihlíží k výjimkám a k časově nebo teritoriálně náhodným výsledkům (nezohledňuje na-

př. vůbec enklávy), ani k jednotlivým omylům v klasifikaci. Kontextuální přístup má povahu váženého průměru a posiluje váhu stabilních a často se opakuujících výsledků.

Časový kontext

Každou obec česko-polského etnického pomezí jsme vyhodnotili výše uvedeným postupem také v různých časových horizontech: od první poloviny 19. století (podle vymezení R. Kneifla), přes Czoernigovo a Malinowského vymezení z druhé poloviny 19. století až po pravidelná sčítání lidu (1880 – 1991). Šlo tedy o vymezení 1804, 1855-72, 1880, 1890, 1900 atd. až k roku 1991.

Příslušnost každé obce k etnické hranici jsme nehodnotili pouze v daném časovém okamžiku, ale i brali jsme do úvahy i předchozí a následující časový moment, tzn. sčítání lidu nebo vymezení provedené před sčítáními. Aktuálnímu umístění daného bodu (obce) na etnické hranici nebo mimo ni jsme ohodnotili třetinovou váhou. Stejnou jsme třetinovou váhu jsme dali předchozímu a stejnou i budoucímu stavu. Krajiní intervaly jsme porovnávali pouze mezi sebou a proto jim byla připisována poloviční váha.

Vzorec pro výpočet časového kontextu:

$$C = \frac{S_{-1} + S_0 + S_{+1}}{3}$$

S_0 je vyhodnocovaná obec

S_{-1} je předchozí stav

S_{+1} je následující stav

Vzorec pro výpočet krajních bodů na začátku a na konci časové řady:

na začátku:

$$C = \frac{S_0 + S_{+1}}{2}$$

S_0 je vyhodnocovaná obec

S_{+1} je následující stav

Na konci:

$$C = \frac{S_{-1} + S_0}{2}$$

S_0 je vyhodnocovaná obec

S_{+1} je předchozí stav

Prostorový kontext

Územní „vážený“ průměr jsme hodnotili podle odhadu podílu délky hranice obce se sousedními obcemi, přičemž jsme zohlednili i jejich dostupnost. Tak např. katastrální hranice vedené po horských hřebenech a větších řekách jsme hodno-

tili jako by byly ve skutečnosti kratší. Váhu prostorového kontextu jsme určili jako průměr hodnoty vlastní obce a součtu zlomků sousedních obcí podle vzorce:

$$P = \frac{S_0 + (aS_1 + bS_2 + \dots + zS_n)}{2}$$

S_0 je vyhodnocovaná obec

$S_1 + S_2 \dots S_n$ jsou sousední obce

$a, b, \dots z$ jsou podíly sousedních obcí na délce hranic s obcí S_0

Z časového a prostorového váženého průměru jsme vypočetli výslednou charakteristiku jako jejich aritmetický průměr:

$$X = \frac{P + C}{2}$$

Všechny obce jsme pak klasifikovali podle této nové hodnoty X a řadili je do čtyř kategorií:

a) Obce, které byly v daném čase s velkou jistotou součástí česko-polské etnické hranice, tzn. jejichž index etnické homogenity se i po započtení časového a prostorového kontextu pohyboval v dolní části rozpětí, tzn. od 50 do 90. Byly to převážně typické pomezí obce mezi jedním a druhým etnickým regionem. V tabulce 1 jsou označeny číslem 3.

b) Obce, jejichž příslušnost k etnické hranici byla stejně pravděpodobná jako opačný případ, tzn. jejichž index etnické homogenity se pohyboval od 90 do 95. Byly to většinou obce ležící často v sousedství obcí popsanych v bodě a) a obce na začátku nebo na konci procesu transformace etnické příslušnosti – v našem případě z převážně polské na převážně českou. Tyto obce jsou v tabulce označeny číslem 2.

c) Obce, jejichž příslušnost k etnické hranici byla sice možná, ale velmi málo pravděpodobná, protože se jejich index diferenciacie pohyboval mezi hodnotami 95 – 98 i po započtení prostorového a časového kontextu. Tyto obce ležely zpravidla již relativně hluboko uvnitř etnického regionu, anebo to byly etnický zcela jednoznačně orientované obce na samé etnické hranici, která zde měla relativně ostrou podobu – v extrému pouze čáry. V tabulce jsou tyto obce označeny číslem 1.

d) Obce nesplňující podmínky příslušnosti k etnické hranici vůbec dosahovaly hodnot 98 – 100 indexu etnické homogenity a v tabulce nebyly nijak označeny.

e) Pravděpodobnost zařazení dané obce k etnickému regionu byla komplementární s pravděpodobností zařazení k etnické hranici. Např. obce, které skoro jistě byly součástí pomezí nebyly se stejnou jistotou součástí etnického regionu a naopak.

Výsledkem práce bylo nově vymezené pásmo etnického pomezí, které se jeví mnohem širší, než v jiných vymezeních. Nové vymezení nezahrnuje ojedinělé odchylky a nepochybně bližší realitě. Navrhovaný postup založený v podstatě na váženém průměru potlačuje extrémní hodnoty i náhlé skoky a celkové výsledky mají tendenci inklinovat k průměru. To však vystihuje nejlépe objektivní povahu etnických procesů. Jejich časová dynamika se v prizmatu této metody jeví jako menší, prostorové rozdíly jsou nevýraznější, než jak byly zaznamenány v konkrétním výzkumu anebo v konkrétním sčítání lidu. Snižuje to pravděpodobnost většího omylu.

Tab. 1 – Klasifikace příslušnosti k česko-polskému etnickému pomezí. Obec je součástí etnické hranice: 3 – jistě (index etnické homogenity: 50 – 90), 2 – možná (index etnické homogenity: 90 – 95), 1 – s malou pravděpodobností (index etnické homogenity: 95 – 98).

Okres Karviná	1800-50	1860-70	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991
Albrechtice							3	3	3	3	3	3	3
Bohumín (Nový)	1	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Starý Bohumín	1	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Pudlov	1	1	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Skřečoň		1	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Vrbice					2	2	3	3	3	3	2	2	1
Záblatí		1	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2
Český Těšín						1	2	3	3	3	3	3	3
Chotěbuz						1	3	3	3	3	3	3	3
Koňákov						1	3	3	3	3	3	3	3
Mistřovice						1	3	3	3	3	3	3	3
Mosty u Č. Těšína						1	3	3	3	3	3	3	3
Svibice						1	2	3	3	3	3	3	3
Stanislavice						1	3	3	3	3	3	3	3
Dolní Žukov						1	3	3	3	3	3	3	3
Horní Žukov						1	3	3	3	3	3	3	3
Dětmárovice			1	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Dolní Lutyně			1	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Věřňovice			1	1	1	1	2	3	3	3	3	3	3
Doubrava			2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Havřířov										3	3	2	2
Dolní Bludovice			1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3
Dolní Datyně	1	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Dolní Suchá			3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Prostřední Suchá			2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Šumbark		1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2
Životice						1	3	3	3	3	3	3	3
Horní Suchá						1	3	3	3	3	3	3	3
Karviná			2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Darkov						1	3	3	3	3	3	3	3
Fryštát			1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3
Louky							2	3	3	3	3	3	3
Ráj							2	3	3	3	3	3	3
Staré Město			1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3
Orlová		1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Lazy			3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Horní Lutyně			1	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3
Poruba	1	1	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3	2
Petrovice u Karviné						1	2	3	3	3	3	3	3
Dolní Marklovice							2	3	3	3	3	3	3
Prstná							2	3	3	3	3	3	3
Závada						1	2	3	3	3	3	3	3
Petřvald	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	1
Rychvald	1	1	2	2	2	3	3	3	3	3	3	2	2
Stonava				1	1	1	3	3	3	3	3	3	3
Těrlicko (Dolní)							3	3	3	3	3	3	3
Horní Těrlicko			1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3
Hradiště			1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3

Okres Frýdek-Místek	1800-50	1860-70	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991
Bocanovice							1	2	3	3	3	3	3
Bruzovice	1												
Bukovec								1	3	3	3	3	3
Bystřice nad Olší							1	2	3	3	3	3	3
Dobrá	1												
Dobratice	2	2	2	2	2	3	2	2	1	1			
Bukovice	1												
Dolní Domaslavice	2	2	2	2	2	2	1	1					
Dolní Lomná							1	2	3	3	3	3	3
Dolní Tošanovice	2	2	2	3	3	3	3	3	2	2	2	1	
Hnojník	1	1	1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3
Horní Bludovice	2	3	3	3	2	1	1	1					
Prostř. Bludovice	2	3	3	3	3	2	1	1					
Horní Datyně	1												
Horní Domaslavice	2	2	1	1	1	1							
Horní Lomná							1	2	3	3	3	3	3
Horní Tošanovice	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2
Hrádek							1	2	3	3	3	3	3
Hrčava								1	3	3	3	3	3
Jablunkov							1	2	3	3	3	3	3
Káňovice	1												
Komorní Lhotka	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	3
Košariská							1	2	3	3	3	3	3
Milíkov							1	2	3	3	3	3	3
Mosty u Jablunkova							1	2	3	3	3	3	3
Návsí							1	2	3	3	3	3	3
Nošovice	1												
Nýdek								2	3	3	3	3	3
Pazderná	1												
Písek							1	2	3	3	3	3	3
Řeka					1	1	2	3	3	3	3	3	3
Smilovice					1	1	2	3	3	3	3	3	3
Soběšovice	1	2	1	1	2	2	2	1	1				
Střítěž						1	2	3	3	3	3	3	3
Šenov	1	1	1	1	1	1							
Třanovice			1	1	1	2	3	3	3	3	3	3	3
Třinec						1	2	3	3	3	3	3	3
Guty						1	2	3	3	3	3	3	3
Karpentná							2	3	3	3	3	3	3
Kojkovice							2	2	3	3	3	3	3
Konská						1	2	3	3	3	3	3	3
Dolní Líštná							2	3	3	3	3	3	3
Horní Líštná							1	2	3	3	3	3	3
Lyžbice							2	3	3	3	3	3	3
Nebory							2	3	3	3	3	3	3
Oldřichovice						1	2	3	3	3	3	3	3
Ropice						1	2	3	3	3	3	3	3
Tyra						1	1	2	3	3	3	3	3
Vendryně							1	2	3	3	3	3	3
Václavovice	1	1	1										
Vělopolí						1	2	3	3	3	3	3	3
Vojkovice	1	1	1	1	1								
Žermanice	1	2	2	2	1	1	1						

Ostrava-město	1800-50	1860-70	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1950	1961	1970	1980	1991
Antošovice	1	1	1	1	1	1							
Bartovice	1	1											
Heřmanice	1	1	1	2	2	2							
Hrušov			1	1	1	1							
Koblov	1	1	1	1									
Michálkovice	2	2	2	2	1	1							
Muglinov	1	1											
Radvanice	1	1	1	1									
Slezská Ostrava	1	1											
Okres Opava													
Šilheřovice	1	1	1	1									

Poznámky:

Obce jsou seřazeny podle abecedy v administrativním členění platném k 1. 1. 1996. Bývalé samostatné obce, které jsou nyní součástí jiných obcí, jsou seřazeny pod názvem té obce, ke které byly připojeny.

Tabulka je převzata z publikace Siwek (1996).

Závěr

Česko-polská etnická hranice se na území Těšínska v posledních 100 letech hodně změnila. Z poměrně úzkého pásma v první polovině 19. století se rozšířila tak, až postupně zahrnula celé národnostně smíšené území Těšínska až k československo-polské státní hranici vytýčené zde v roce 1920. Za více než 70 let se zřetelně změnily také zdejší národnostní poměry. České obyvatelstvo se stalo dominující, polské se stalo menšinovou složkou obyvatelstva. Obě skupiny spolu přijatelně koexistují, polská menšina je silně integrovaná s většinou společností. Vzájemný poměr – početní i psychologický – ovlivnila nejvýrazněji politická příslušnost tohoto území, nejdelší právě k Československu. Relativní i absolutní pokles počtu polského obyvatelstva vyvolal i kvalitativní proměnu zdejší etnické hranice, protože klasifikování jednotlivých okrajových bodů etnické hranice jako její součástí je stále méně jisté. Hranice má nyní tendenci se ztenčovat, protože na druhé straně je ohraničení etnického pomezí směrem k polskému etnickému regionu jasné, protože se shoduje s hranicí státní. Přes dominantní postavení českého etnika má větší část území české části Těšínska dodnes povahu etnického pomezí a tento stav se ani v budoucnosti výrazněji nezmění. Budoucí proměny etnického pomezí na Těšínsku budou záviset na asimilačních procesech i na vlivu evropského sjednocovacího procesu, který omezí dnešní limitující působení politických a hospodářských hranic a vyvolá rozšíření zón vzájemného prolínání jazyků, kultur a etnik.

Literatura:

- CZOERNIG, K. von (1855): Etnographische Karten Österreichischen Monarchie Kaiserlich-Koeniglichen Hof und Staatsdruckerei, Wien.
- HAVRÁNEK, B. (1934): Nářečí česká. In: Československá vlastivěda. 3. díl. Sfinx, Praha, s. 84-218.
- HÄUFLER, V. (1973): The ethnographic map of the Czech Lands 1880 – 1970. Rozpravy ČSAV, 86, č. 6, Academia, Praha, 100 s.
- HÄUFLER, V. (1976): Národnostní poměry České socialistické republiky. Academia, Praha, 44 s.

- CHLEBOWCZYK, J. (1975): Procesy narodotwórcze we wschodniej Europie Środkowej w dobie kapitalizmu. PWN, Warszawa, Kraków, 375 s.
- KNEIFEL, R. (1804): Topographie des Kaiserl. Königl. Antheils von Schlesien, Zwentner Theil, Erster Band. Nakl. Joseph Georg Trassler, Brno, 353 s.
- NITSCH, K. (1907): Polsko-czeska granica językowa In: Świat słowiański 1907.
- NOVÁK, V. (1986): Fuzzy množiny a jejich aplikace. SNTL, Praha, 278 s.
- NORTON, W. (1995): Human Geography. Oxford University Press, Toronto, New York, Oxford, 336 s.
- PITRONOVÁ, B. (1970): Otázka národnosti v rakouských statistikách. Slezský sborník, 68, č. 3, Opava, s. 242-257.
- RUSEK, H. (1997): Kulturowe wzory życia polskich rodzin na Zaolziu a asymilacja. Studium socjologiczne. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 165 s.
- SIWEK, T. (1996): Česko-polská etnická hranice. Spis Filozofické fakulty Ostravské univerzity, 97, Ostrava, 96 s. + 21 map.
- SOKOLOVÁ, G. (1972): Ke vztahu jazyka a národnosti. Slezský sborník, č. 1, 47-53.
- SRB, V. (1983): Změny v národnosti obyvatelstva v letech 1950 – 1980. Český lid, 70, č. 2, s. 66-76.
- ŚLĘCZKA, K. (1995): Dwu- lub wielonarodowa samoidentyfikacja jednostki jako problem ontologiczny, psychospołeczny i polityczny. In: Mrózek, R. (ed.): Kultura – Język – Edukacja. Katowice, 64 s.
- ŠAFÁŘÍK, P. J. (1842): Slovanský zeměvid. Přehled kmenův a větví jejich (mapa – reprint).
- ŠUBRTOVÁ, A. (1980): Z dějin československého sčítání obyvatelstva. Acta Universitatis Carolinae – Geographica, Supplementum, 187-197.
- ZAHRADNIK, S. (1994): Struktura narodowościowa Zaolzia na podstawie spisów ludności 1880 – 1991. Huta Trzyniecka, Trzyniec, 107 s.

Summary

SELECTED ASPECTS OF THE ETHNIC BORDER RESEARCH

This paper is based on the publication discussing the Czech/Polish border in the Teschen Silesia. This region has been politically divided between Czechoslovakia (Czechia) and Poland since 1920. The ethnic border is rather unclear here despite of various information coming from censuses and numerous research works. Information sources of this paper were above all: census data, good knowledge of the region, former research results, and the latest author's research from 1992–93 dealing with 271 Polish and mixed Czech/Polish families. The ethnic border between the beginning of 19th century to the end of 20th century has been analysed by modified Piasecki's index of ethnic homogeneity (S). This index has been applied to municipalities in the Czech part of Teschen Silesia.

$$S = \frac{n_1^2 + n_2^2 + \dots + n_k^2}{n^2} \cdot 100$$

$n_1 + n_2 + \dots + n_k$ number of members of particular ethnic groups

k number of ethnic groups in the researched area

N number of inhabitants in the researched area.

In our case $k = 2$; the index of ethnic homogeneity (S) can vary from 100 (maximum homogeneity) to 50 (maximum heterogeneity). Index between 98 and 100 means that respective municipality is not a part of the ethnic border. Index between 97 and 95 indicates very small probability for the municipality to be a part of the ethnic border. Index between 95 and 90 means a medium probability for municipality to be a part of Czech/Polish ethnic border. If the index of ethnic homogeneity is lower than 90, such municipality is most probably part of the Czech/Polish ethnic border.

Territorial and time contexts have been used while examining different municipalities. The time context (C) of index of ethnic homogeneity equals:

$$C = \frac{S_{-1} + S_0 + S_{+1}}{3}$$

S_0 state of investigated municipality

S_{-1} former state of the municipality

S_{+1} following state of the municipality.

The time contexts at the beginning and at the end of the investigated period were different:

Beginning:

$$C = \frac{S_0 + S_{+1}}{2}$$

End:

$$C = \frac{S_{-1} + S_0}{2}$$

S_0 state of investigated municipality

S_{-1} former state of the municipality

S_{+1} following state of the municipality

The territorial context (P) of index of ethnic homogeneity has been computed as follows:

$$P = \frac{S_0 + (aS_1 + bS_2 + \dots + zS_n)}{2}$$

S_0 state of investigated municipality

S_1, S_2, \dots, S_n neighbouring municipalities

a, b, \dots, z the ratio of the frontiers length of neighbouring municipalities with municipality S_0

In order to obtain the final measure (X), the time and territorial contexts were averaged:

$$X = \frac{P + C}{2}$$

All municipalities in the Czech part of Teschen Silesia were divided into four groups in different years (predominantly census years). Probability of belonging to the Czech/Polish ethnic border in the area of Teschen Silesia was the criterion for this classification: 0 – none ($X = 98-100$), 1 – small ($X = 95-98$), 2 – medium ($X = 90-95$), 3 – high ($X = 50-90$). Details are included in the table at the end of the article.

The article brings new insights into the undistinguished Czech/Polish ethnic border in the Teschen region and its development during the 19th and 20th centuries.

(Pracoviště autora: Ústav pro výzkum polského etnika v ČR, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Dvořákova 7, 701 03 Ostrava.)

Do redakce došlo 2. 7. 1998

Lektorovali Dušan Drbohlav a Irena Štěpánová